

ערוץ אלדווארה

נורמה מוסי מראיינת את שלומית באומן

בתחילת חודש מאי תפתח בחלל התצוגה של עמותת זכרות תערוכתה של האמנית שלומית באומן, "ערוץ אלדווארה", בשיתוף עם אריאל מיודוסר, בעבודת סאונד ואנימציה. בחלל התצוגה תציב שלומית מונוטורים עשויים מקרמיקה שעליהם דימויי תשדירים מהכפר אלדווארה. אלדווארה היא כפר פלסטיני ששכן על האדמות המשמשות היום שטחי חקלאות של קיבוץ עמיר. הדימויים שיופיעו על הטלוויזיות נלקחו מתוך סרט שנעשה על הקמתו של הקיבוץ, ועובדו על-ידי האמנית. שלומית באומן, ילידת קיבוץ עמיר, ונורמה מוסי, אוצרת התערוכה שגדלה גם היא בעמיר, שוחחו על קרמיקה ואדמה, על חומר וזיכרון, על עמיר ועל אלדווארה.

נורמה: מתי ואיך התחיל הסיפור שלך עם אלדווארה?

שלומית: מתי לגמרי, קשה לי לומר, כי אלדווארה תמיד הייתה אצלי ברקע. אבל הפרויקט "ערוץ אלדווארה" תופס מקום בתוך האמנות שלי, זה מתחיל להופיע ב-2003, במסגרת סימפוזיון ערבי-יהודי לקרמיקה שהתקיים באום אלפחם, שבו הוזמנתי על-ידי סעיד אבו-שקרה יחד עם קבוצת אמני קרמיקה ערבים ויהודים לעבוד במשך שבוע. לא בדיוק ידעתי אז מה אני הולכת לעשות. הסטודיו שלי הוא בשוק הפשפשים. הלכתי למצוא בשוק מונוטור.

נורמה: למה מונוטור?

שלומית: אני חושבת שרציתי לעסוק בשידור כלשהו, באיזשהו שידור. מצאתי מונוטור שעניין אותי כי הוא נראה כמו מונוטור של חדרי ביטחון, קטן כזה, תשעה אינץ', פרגמטי בצורתו. עוד לא ידעתי בדיוק מה אני הולכת לעשות אתו. נסעתי עם המונוטור לאום אל-פחם. כמו מזוודה, ביד. לקח לי כמה ימים להבין מה אני עושה עם זה. רציתי "להפיק" שידורים מהכפר שהיה ליד קיבוץ עמיר עד 1948, שזה הקיבוץ שבו נולדתי. לקח לי יומיים להיזכר בשם של הכפר. שאלתי גם את הורי, וגם אנשים מהקיבוץ, אף אחד לא זכר. אחרי יומיים נזכרתי. ביררתי באינטרנט וגם בשיחות עם אנשים אחרים. היה לי ברור שצריך לחזור לנקודת זמן הזאת שנקראת "48". אז התחלתי לחשוב על עניין הזיכרון, על כמה לקח לי לזכור את השם של הכפר.

נורמה: בואי נחזור שנייה לזיכרון הזה. לקח לך הרבה זמן להיזכר בשם. מה קרה לך עם השם?

שלומית: בשבילי במשך יומיים לגלגל המון שמות בראש של משהו שהייתי בטוחה שאני יודעת אותו, מכירה. הרעיון הזה שזה משהו משני, זה משהו שכאילו מאוחסן בחצר אחורית, זה לא משהו משמעותי בחיים שלנו.

נורמה: השם הזה, אלדווארה?

שלומית: לא רק השם, גם הקיום. זה משהו שנשכח, בעצם לא קיים. בעצם לא עיבדנו את זה אף פעם. וכשאני אומרת אנחנו אני מתכוונת לעצמי ולאנשים בסביבה שגרים שם, בקיבוץ עמיר. אני ידעתי תמיד שאני ארצה לגעת בזה. אבל העובדה שנסעתי לאום אלפחם ולא למקום אחר פתאום העמידה את זה במקום ראשי. איפה זכרתי שיש אזכור לשם הזה? בסרט של הקיבוץ.

נורמה: תגידי משהו על הסרט.

שלומית: בשנות השישים נעשה סרט על העלייה לקרקע של קיבוץ עמיר, כמו הרבה סרטי הסברה שנעשו באותה תקופה. חומרי הסרט הם קטעי ארכיון, חברי קיבוץ המשמשים שחקנים בסצנות מבוימות וקריינות ייצוגית. את הסרט הזה היינו רואים כילדים כל שנה בחג הקיבוץ. לפי מיטב זכרוני, בסרט הזה יש משפט שאומר: "יחסינו הטובים עם שכנו מהכפר אלדוארה". כשראיתי את הסרט עכשיו, הבנתי שהמשפט הזה בכלל לא קיים שם. מאוד רציתי שהמשפט הזה יהיה בתוך הסרט. כמו לעשות סוג של תיקון. יש משהו בחינוך של הקיבוץ שעוסק בטשטושים. בקיבוץ יש את המחשבה הזו: בסך הכול כן רצינו לחיות ביחד, אבל זה לא יצא. בסך הכול הייתה שכנות טובה, אבל זה לא הסתדר. אנחנו רוצים שלא יהיה כיבוש, אבל זה לא הולך. משהו עם כוונה טובה, אבל לא עובד במציאות. אז הפנמתי את הכוונה הטובה הזו, כאילו שזה יכול להמתיק את הכאב של הסיפור. הרטוריקה של הסרט נוכחת בצורה מאוד חזקה: הרומנטיות של ההתיישבות החדשה, העיסוק במיגור מחלת המלריה, זו השאלה שעומדת על הפרק. יש אזכור ל-48' במילים: "המון ערבי מוסת". פתאום היה צריך להילחם בהמון ערבי מוסת. מה זה המון ערבי מוסת? לא ברור. מאיפה הוא צץ? מי הסית אותו? למה הם התנגדו? לא ברור. מה פתאום הם התנגדו? התמיהה הזו. המאבק הטריטוריאלי לא על הפרק. אז המשפט המדומיין הזה מכניס לסרט כוונה טובה.

נורמה: ואת? בתור מישהי שגדלה בקיבוץ לא שאלת אף פעם מה קרה עם האנשים האלה שהיו פעם כאן? אלה שכביכול מוזכרים בסרט?

שלומית: זה תהליך אטי מאוד. צריך להבין, החיים שלי בקיבוץ הם עד גיל ההתבגרות, אחרי זה עזבתי. השאלות המשמעותיות התחילו להתעורר דווקא אחר כך, בעקבות העזיבה שלי ואיך שזה נעשה. הכול אצלי מתערבב. אני לא באה מאיזו משנה פוליטית סדורה, אבל בהחלט מתחושה מתמדת של דיסונאנס. זה כמו שכנראה לא הבנתי איך אפשר לתלות יחד את הדגל האדום ואת דגל מדינת ישראל מעל לחדר אוכל, כי התייחסתי לתרגום האוניברסאלי של הקומוניזם ששלל את הלאומיות. אז הרבה דברים לא הסתדרו לי, אבל עוד לא ידעתי לזהות אותם בברור. בקיבוץ דברים מתערבבים, כמו למשל ההדחקה של הפרטי, וההדחקה של קיומם של שכנים – שלמעשה לא קיימים יותר. הם לא אנשים ספציפיים שניסו להגן על הכפר שלהם. הם המון מוסת. היום אני מבינה את זה במונחים אחרים לגמרי. אבל ככל שהתודעה שלי יותר התפתחה למקום שלנו כאן, אז גם השאלות האלו עולות. וזה רק הולך ומסתבך כל הזמן.

נורמה: בואי נחזור לתהליך ההיזכרות. את מתארת את התהליך שאת עברת, אבל אומרת שהיה איזה תהליך של השכחה בתוך הקיבוץ, בין האנשים של הקיבוץ, לגבי העובדה שהיה שם פעם כפר.

שלומית: היה כזה מונח, השדות של הקיבוץ על האדמות של אלדווארה. פה היה כפר. יש טרמינולוגיה ישראלית ציונית של איך מספרים את זה. טרמינולוגיה מהולה במחיקה.

נורמה: יש כאן משהו מוזר. כי אני לא זוכרת שאי-פעם הוזכר בקיבוץ השם אלדווארה.

שלומית: באיזו שנה הגעת לקיבוץ?

נורמה: אני הגעתי בשנת 1990, וכאילו לא היה ולא נברא. אפילו לא שמעתי שמעות. את מתארת איזשהו רחש, קולות שאת לא יכולה למקם, אבל כאילו ידעת באיזשהו מקום שהיה שם פעם כפר. כשאני הגעתי לקיבוץ בשנת 1990, הרחש שאת מתארת כבר לא היה שם.

שלומית: אני חושבת שהמחיקה הסופית הייתה בשנות השמונים, עם תחילתה של מלחמת לבנון הראשונה. אחר כך הכול השתבש. כי הסיפור הפחות-או-יותר "סביר" היה שברגע כאוטי של המלחמה, ב-1948, הם ברחו, אבל אנחנו רצינו להיות בסדר דווקא. במלחמת לבנון מתחילה התפוררות המיתוס של האופציה הזו, להישאר בסדר. גם אצלי. כי שם ההתלככות בתוך לבנון הייתה מיידיית ובוטה, ואי-אפשר היה לטשטש את זה. על כך שארבעים קילומטר זה לא ארבעים קילומטר, וטבח זה טבח, וכל מיני דברים מהסוג הזה; המונח "טוהר הנשק" ששרד את ששת הימים ויום כיפור בקולקטיב הזה שנקרא קיבוץ, כבר לא שרד את מלחמת לבנון. ומצטברות הרבה שאלות וקשות לדיון והסיפור של אלדווארה הופך ללא רלוונטי יותר.

נורמה: ואז, את אומרת, נשכח סופית הסיפור של אלדווארה?

שלומית: עד תחילת שנות השמונים הרחש שאת מדברת עליו עוד היה. לאחר מכן הסיפור הזה כבר לא רלוונטי. אני זוכרת בילדות ובנערות שלי שאיכשהו עוד היה לזה דיבור. התפיסה האוטופית הקיבוצית, זה משהו שלקח לי הכי הרבה זמן לנפץ; זה קיים בכל רובדי החיים, החל מאיפה גרים - הסביבה, הדשאים האלה, המבנה האדריכלי - דרך החינוך ודרך ההזנה - המפעל הזה שנקרא "חדר אוכל", כל מיני דברים שיש בהם ממד אוטופי כזה, אך בתוכם הם מקפלים מחיקה טוטאלית. אני עד היום חיה בין הממד האוטופי למציאות. זה משהו שטבוע בי מאוד חזק. לטוב ולרע. יש לזה הרבה צדדים. גם צדדים טובים כשאתה יודע להשתמש בזה. זה משהו שנטבע חזק. לטשטש את '48 היה חלק מזה. את מבינה למה אני מתכוונת?

נורמה: אני חושבת שכן, לטשטש את הזיכרון של '48 ומה שקרה שם מאפשר לנו היום לחיות באופן שבו אנחנו חיים.

שלומית: יתרה מזו, זה מצדיק את זה. "הם ברחו אז אפשר שהמטעים יהיו על האדמות האלה, כי היום אין שם אף אחד ואף אחד לא תובע את הזכות על הקרקע".

נורמה: אז בעצם כשהגעת לאום אלפחם ב-2003 נזכרת באלדוארה?

שלומית: בעצם כן. זאת הייתה הבמה הראשונה שעליה הרגשתי שאני יכולה לממש את הפרויקט הזה. די שאפתי לזה קודם, אבל לא הצלחתי מכל מיני סיבות. גם בתחום שממנו אני באה – הקרמיקה - יש אלמנטים מאוד עיצוביים ודקורטיביים, ממדים שהייתי צריכה לבדוק אותם ולראות איפה אני נמצאת ביחס אליהם. והכיוון שלי הוא יותר ויותר ביקורתי כל הזמן. גם כי זה מתחבר למה שתמיד ידעתי שהוא איכשהו המסלול שלי.

נורמה: מהרגע שיצאת מהקיבוץ.

שלומית: כן, המציאות דוחפת אותנו לשם.

נורמה: את קוראת לתערוכה "ערוץ אלדוארה" כלומר שידורים מהכפר אלדוארה. את יכולה לומר משהו על השידורים עצמם?

שלומית: תראי, זה מסובך, כל הזמן יש לי את ההתלבטות הזאת. כי יש בפרויקט הזה ניחוח של ניסיון ייצוג. אני לא מרגישה נציגה שלהם. אבל אני מרגישה שאם יש שם בור שחור, זו דרך לפתוח את זה באיזושהי צורה. אני לא יודעת מי הם, אני לא יודעת מה קורה אתם היום, אני כן רוצה לעשות את הדיון הזה. בצורה לא תוקפנית.

נורמה: דיון עם מי?

שלומית: דיון היסטורי פנימי. אני לא יודעת מה קורה עם האנשים משם, מאלדוארה, וזה מרתיע אותי כשאני חושבת על זה כסוג של ייצוג. זה לא. אני מבינה את הבעייתיות שיש שם. התערוכה היא אמצעי להתחיל את הדיון שלי עם עצמי, עם הקיבוץ, ועם המציאות הישראלית, כדי להבין מה קרה שם, ולנסות להחיות משהו שלא קיים, שלא נמצא. ומבחינתי זה יכול להיות גם הילדות שלי, וזה יכול להיות דברים שלגמרי קשורים אלי. בכל הסיטואציות שעשיתי זה לא סצנות מהכפר המדומיין, וזה לא ניסיון לעשות רומנטיזציה של החיים שהיו שם, או משהו מהסוג הזה, אלא לעשות איזה סוג של נורמליזציה - כמו שידורים שקשורים לאיכות הסביבה, לגוף, דברים שמעניינים אותי היום.

נורמה: אני שואלת, כי המילה "שידור" מניחה איזשהו קיום בו זמני כמעט. היית יכולה להגיד למשל "עדויות מהכפר אלדוארה", "זיכרונות מהכפר אלדוארה", או משהו אחר שמקשר בין אלדוארה לבין ההיזכרות. כשאת אומרת "שידורים", את מניחה שיש פה משהו חי שמשדר, הוא קיים.

שלומית: אין לי ספק דרך אגב שזה קיים. איפה שהוא בזיכרון של מישהו, זה ברור. נניח שיש איזו קבוצה בסוריה, או בלבנון, שמשדרת. לא הייתי רוצה לנסות לשחזר מה היה שם בדורות ההם. אין לי מושג, אין לי כלים לדעת את זה. אבל הייתי שמחה לדבר עם הנכדים שלהם למשל, לאן הם התגלגלו? איפה הם חיים? אם מסתכלים על העולם, על זרמים של הגירות מכל מיני סיבות וכל מיני סוגים, אני מכניסה אותם כחלק מהדינמיקה הזו, וקודם כל אני רוצה שהם יקבלו הכרה. זה מאוד חשוב. בתודעה שלי זה היה חשוב שהם יקבלו הכרה. בלי שאני מכירה אותם אישית, אלא כתופעה. להגיד: יש פה רגע מהותי. צריך לעצור ולראות מה קרה כאן. הסרט של הקיבוץ מראה הכול מהעיניים של המתיישבים, של

היהודים, של המפעל הזה שנקרא התיישבות, במחיקה בוטה של הצד שלהם. הוא לא קיים.

נורמה: את יכולה להגיד משהו על החומריות של העבודה? כלומר יש משהו בשידורים שהוא חסר חומר בעצם. הטלוויזיות שלך הן מאוד מאוד נכחות.

שלומית: כן, קודם כל אני קרמיקאית, אז זה החומר שלי. יחד עם זאת, תמיד הפריע לי מאוד בעבודות קרמיקה שהיה להן חיבור מצוין עם הציונות. כי ללכת להרים ולאסוף חרסיות ולהכניס אותן לתערובות של החומר ולהמציא את החמר הישראלי, זה היה חלק מאוד-מאוד מהותי מההיסטוריה של הקרמיקה הישראלית. בשנות השבעים היתה בקרב הקרמיקאים שאלה מהותית וגדולה, מה זה חומר ישראלי? ואיך נוכל לעבוד עם חומרים ישראליים? אני ממש זוכרת את זה, כי דרך ההורים שלי קצת הכרתי את עולם האמנות. אני זוכרת שהיה לי אז מין קונפליקט, כי האמנות זנחה את הציונות בכל הפרויקטים המושגים שמתחילים בשנות השבעים בארץ, והקרמיקה נשארה שם. כשאני הגעתי בשנות השמונים לבצלאל, הדיון הזה כבר מתחיל לרדת, סופסוף. אבל זה עוד היה איכשהו ברקע ועוד היה למה להתנגד. הצבע החום שלט – הכול חום. מעניין אותי לגייס את האדמה לפרויקט שהוא הפוך, לגייס את האדמה – כי בעצם קרמיקה זה אדמה – לגייס אותה לאמירה מתריסה, שאומרת,

נורמה: שמדברת על אלדווארה במקום על קיבוץ עמיר.

שלומית: כן. "האדמה תחקור אדמה". ולא מתוך האקט הזה של הכיבוש. כי האמהות הגדולות של הקרמיקה, שהיו הולכות על הג'בלאות ואוספות את החומר, בעיני זה ממש אקט של כיבוש, גם אם הן לא התכוונו לכך. זה שיחק לידיים של אותה ציונות שרצתה לגאול את הקרקע ולכבוש אותה באופן מילולי. לקחת את האדמה, ללוש אותה ולעשות ממנה כדים – זה שיא הכיבוש.

נורמה: מצד שני - גם הפלסטינים, אני משערת, עשו כדים.

שלומית: נכון, בהחלט, וזה היה רצון להצטרף לאקט הזה של למצוא את המקומי, מכיוון שהקדרים הפלסטינים יצרו כדים במשך מאות שנים דור אחרי דור.

נורמה: נכס את המקומי?

שלומית: התפיסה הייתה אז: אם ניקח באופן מילולי את חומרי הגלם המקומיים ונעבוד אתם, אז התוצר יהיה ישראלי. היו כל מיני ניסיונות ליצור אובייקט ישראלי, זה חלק מלהמציא את הכול מחדש, להעביר את האווירה של הצבעים, ממש כמו פלגים בראשית הציור הישראלי. יש את השאלות של האור, את השאלות של המופשט ואת השאלות של האוריינטליזם. התעשייה, דרך אגב, עודדה את העניין הזה של האובייקט הישראלי. זו אחת התעשיות הראשונות שעיצבה "מוצר ישראלי".

נורמה: תעשיית הקרמיקה?

שלומית: כן. התוצרים של חרסה, לפיד, נעמן, עם הצבעים של המדבר ועם כל הקישוטים האלה. עם עיטורים של הנשים הבדואיות עם הכד ואיילות רצות. אז מבחינתי מה שאני עושה זה אקט הפוך, שמנסה לקחת את האדמה ודרכה להגיד משהו על יחסי כוח ולשאל שאלות. ולא במובן של לנכס לעצמי, אלא במובן של דווקא לפתוח דיון ולשאל. כל השאלות שלנו פה זה שאלות על אדמה. שאלות איפה יעבור הגבול ואיפה השטחים ואיפה עכשיו בונים את החומה. החומה דרך אגב, זה משהו מאוד חומרי - קרמיקאי כזה, כי זה לייצר בעולם לא וירטואלי אלא בעולם הממשי, על האדמה, ולסמן את הטריטוריה.

נורמה: זה יותר מלסמן טריטוריה, החומה. זה גם לגנוב טריטוריה, וגם לשלוט וגם לפקח וגם להעניש.

שלומית: בוודאי, סימון זה לא אקט תמים. יהיו מצלמות, ומשטורים מכל הסוגים. אז אני לוקחת את המונח הזה שנקרא "שידור", שאפשר להתייחס אליו במונחים של בין סטטי לדינאמי, בין זיכרון ילדות פרטי לזיכרון ציבורי, בין ההיסטורי-ארכיאולוגי לעכשווי, בין שידור למעקב. לא באמת מעניין אותי הרי לעשות שידור בפועל. אם מישהו שואל אותי "זה באמת עובד?", זה מצחיק אותי.

נורמה: למה? זה באמת עובד.

שלומית: אוקיי, את יודעת, השאלה במובן הפשוט של המילה. אבל זה באמת כן לסמן את המקום של השידור, של התשדורת, של המקום הלא תמים. האדמה לא תמימה. אין תמימות יותר. העניין של החומר בעיני הוא משמעותי מאוד. זאת אומרת, אם היום היית אומרת לי תעשי את הפרויקט הזה מחומר אחר, אז הייתי יכולה להגיד - "אבל אני קרמיקאית וזה החומר שלי". אבל במקרה הספציפי הזה אני יכולה כן להצביע על הערך המוסף של העבודה עם האדמה.

נורמה: יש עוד משהו. קרמיקה, נדמה לי, קשורה לכלים שמשתמשים בהם. משהו שקשור מאוד לחיי היום-יום, לדברים שאת מחזיקה בידיים. וטלוויזיה מקרמיקה זה כאילו הפוך על הפוך, זה משהו שבעליל את לא יכולה להשתמש בו כטלוויזיה.

שלומית: כמובן. יש כאן תהליך של שימוש במתודה עיצובית, תוך לקיחת אובייקט שימושי והפקעת השימוש שלו דווקא. זו בחירה של שימוש בייצוג של האובייקט, ולא בשימוש הממשי עצמו. אפשר להגיד שיש פה אלמנטים אחרים של הכלה, כי כלי קרמי תמיד מדבר על הכלה. תמיד זה מכל, תמיד זה חלול. הקנבס של הקרמיקאי יהיה תמיד כד או מכל. כשאין לי צורה להגיד אותה, אני אעבוד על כד. כאן אני חושבת שהצורה היא כן משמעותית. וגם היה לי חשוב לדבר באמצעות דימוי שהוא חלק מן השפה הצורנית של חיי היום-יום שלי.

נורמה: את מתכוונת לטלוויזיה?

שלומית: כן. לא חלק מעולם מסורתי. דווקא חשוב לי להתנתק מזה ולעשות כלים בצורות של דברים שרלוונטיים היום. זה יכול להיות מחשב נייד או משהו טכנולוגי אחר, טכנולוגיה מאוד מעניינת אותי והמדיה מעניינת, אז זה נראה לי ה"כד" הנכון.

נורמה: זה כד מאוד מסוים. זה לא סתם טלוויזיה.

שלומית: נכון, זה תשעה אינץ' מחדרי ביטחון.

נורמה: טלוויזיות שמשמשות למעקב, בעצם.

שלומית: כן, אלו טלוויזיות מעקב. ואז זה גם משהו על הפעולה שלי, כי מצד אחד זה שידור ומצד שני זה מעקב. על מי? מי על מי? לא ברור. הפליטים מאלדווארה על קיבוץ עמיר או קיבוץ עמיר על אלה מאלדווארה? מי עוקב פה אחרי מי?

נורמה: ואולי המעקב הוא אחרי הזיכרון? אולי של הכפר שנמחק?

שלומית: כן, אבל הוא סוג מסוים של עדויות, סוג מסוים של זיכרון - לא תצפית. הצצה. כי במעקב הרי הנצפה לא יודע שהוא במעקב. הסובייקט לא יודע שהוא נצפה, ואז יש את החודרנות הזאת, את המצב הזה של תצפית על משהו, לבחון את זה, האם קורה פה משהו, את יודעת, מסוכן מבחינה ביטחונית? האם קורה פה משהו אינטימי מדי? פורנוגרפי? כל מיני דברים שיכולים לקרות כשמישהו תמיד צופה על מישהו והוא על מישהו.

נורמה: אף על פי שטלוויזיית מעקב מניחה את ההצצה והתצפית, היא לא חייבת להיות מודלקת, מספיק שהיא קיימת רק בשביל לדמיין שהיא יכולה לעקוב אחרי מישהו. כלומר האקט של ההצצה לא צריך להתגלם בהצצה הממשית, אלא מספיק שיש את האפשרות להצצה בשביל שנרגיש שיש פה הצצה. מצד שני, אנחנו חיים בתוך עולם שמניח כמובן מאליו שאנחנו נצפים. בכל מקום יש טלוויזיות במעגל סגור: בקניון, בתחנה מרכזית ואפילו ברחוב. נדמה לי שהיום אנחנו תמיד כבר מניחים מראש שאנחנו נצפים.

שלומית: זה נכון, וגם צריך להגיד כמה מילים על הדמות שיושבת ומסתכלת. מי זאת? האם זה אנחנו? נניח, זה יכול להיות אנחנו הצופים בתערוכה - אז אנחנו אנשי הביטחון שצופים על ההתרחשות שקרתה איפה שהוא? או שמתרחשת עכשיו ב-time real? מי זה הצופה הזה? כמו שאת אומרת, אולי לא חייב להיות שם מישהו, אבל מי זה הפונקציה הזו שיושבת ועוקבת? לפעמים אני מרגישה שזה אני, כי אני בוחרת מה לשים שם, אבל זה יכול להיות הצופים, זה יכול להיות איזושהי דמות באמת כוחנית מסוג זה או אחר, שנמצאת איפה שהוא ובודקת. טוב, לא טוב, בסדר, לא בסדר, יפה, לא יפה. כל מיני דברים מהסוג הזה. אז מבחינתי זה עורר גם את השאלה הזו. מי זה העוקב?

נורמה: וגם מי זה שבמעקב? כי גם זה לא ברור.

שלומית: זה מין מעגל כזה. הרי גם העוקב נעקב על-ידי מישהו אחר. האם הוא נרדם בשמירה או לא? אין לזה סוף, זו רשת כזאת שאין לה סוף. האמת, כשהתחלתי את העבודה הזו, ידעתי שאני פותחת משהו שהוא לטווח ארוך. שזה לא איזה רומן קצר, שזה משהו עם המון פוטנציאל מבחינתי שבא לידי ביטוי עם הרבה רבדים בעצם. אני מתייחסת לזה היום כחומר גלם. אז בגלל זה בתערוכות שונות שהשתתפתי בהן מאז הסימפוזיון באום אלפחם, המוניטור הפך למעין לבנה שאני בונה באמצעותה את מה שאני רוצה להגיד.

נורמה: תגידי משהו על הדימויים שעל הטלוויזיות. אני מבינה שהם שונים מהדימויים שהופיעו על הטלוויזיות באום אלפחם.

שלומית: שונים לחלוטין. באום אלפחם זה הופיע כאיברי גוף שמטופלים עם לקה לציפורניים. עכשיו אני רוצה לטפל בדימויים מהסרט הזה, שממנו בעצם מתחיל כל הסיפור. הסרט שנקרא "כי בא היום". הפריימים של הסרט ייכנסו לתוך הטלוויזיות ויטופלו, סוף-סוף בקונטקסט האמיתי שלהם.

נורמה: מה הקונטקסט האמיתי שלהם?

שלומית: חלל התצוגה של זוכרות.

נורמה: את מתכוונת בקונטקסט של '48?

שלומית: כן, וגם הטיפול יהיה בהתאם. באמת קשור לזיכרונות ילדות שלי, לישראליות כמו שאני תופסת אותה, ולהיעדר דיון על '48. היום אני רוצה לעשות עבודה הרבה יותר מקיפה עם הסרט עצמו, שהוא הייצוג של הבעיה. היחסים המעניינים בין העובדות, הזיכרון והייצוג שלהם.

נורמה: אני לא בטוחה לגמרי, אבל האם ניתן לומר שמהעבודות שלך עולה תחושה של אבל? אבל על האפשרות של קיבוץ שמכיל בתוכו את הזיכרון של אלדווארה או אבל על מה שיכול היה להיות?

שלומית: תראי, אני לא הצלחתי לנסח את זה לעצמי במילה "אבל". משהו קשה - כן. כשעזבתי את הקיבוץ עדיין הייתי בתוך פנטזיה, כי מצד אחד מאוד רציתי לצאת החוצה ומצד שני היה לי המון קשר למקום הזה, אז הרגשתי שנישלו אותי מהירושה. זו הייתה התחושה. ירושה שלא קיימת כמובן. זה היה הבית שלי והבית שלי הביא לי בעיטה. הסיפור הספציפי כבר לא משנה - אבל אני בחרתי להתעקש ולעזוב, הם לא יכלו להכיל את מה שאני ומאוד התאכזבתי מזה. האכזבה העמוקה התחברה ליציאה שלי ל"עולם הגדול", וזה היה בשני מישורים: מצד אחד הייתי יוד-גימלית בצפון תל-אביב ופגשתי אוכלוסייה חזקה, מבוססת, תרבותית מאוד. נוער מפותח מבחינה אינטלקטואלית. ובצבא עבדתי עם מה שמוגדר "חברות רחוב" במגדל העמק, ושם זה היה בדיוק ההפך. נוער מוזנח מאוד, בעיות קשות של אלימות. היה בהתחלה המון אנטי נגדי - כי הייתי בת, אשכנזייה וקיבוצניקית בתקופה בה ההגמוניה המערכניקית מאבדת גובה. הייתי צירוף גרוע כזה. לקח לי זמן להתקבל ולהיות חלק מהמרקם החברתי שם, ולמדתי על רבדים אחרים לגמרי בחברה הישראלית שהיו עד לאותו רגע נעלמים בשבילי. ההם שם, ה"חיות", ה-משהו הזה שמקסימום היה בקריית-שמונה, אבל זה זר לנו, זה לא מאתנו ואין לנו דיאלוג עם זה. הניכור הפריע לי מאוד. הניכור. העובדה שאי-אפשר גם להיפתח וגם להישאר בפנים, גם להכיל וגם לשמור על עקרונות. סיטואציה בלתי אפשרית. הכל מתקשר לי גם לאלדווארה כי הכל זה חלק מאיזושהי הסתגרות וחוסר רצון להסתכל במבט מפוכח על מה שקורה.

נורמה: אני חושבת שזה יותר מזה. ההסתגרות באה על חשבון.

שלומית: בוודאי. מבחינתי איבדתי את הבית באותו רגע, וזו הייתה הרגשה קשה. כשאני חושבת מה מכוון את התודעה שלי היום, זה אחד מהרגעים המשמעותיים. הרגע שבו ביקשתי קבלה מסוימת, חיפשתי ניסיון להסתכל קצת יותר פתוח על הדברים, ולא מצאתי. מבחינתי זה רגע קשה, ולכן ההוויה שלי באופן כללי היא לא הוויה "נחמודת" כזו. יש אנשים שהם מבסוטים מכל מיני דברים, אני לא כל כך. זה מתקשר בכלל עם מה שקורה בארץ. אני באבל כי אני חושבת שאנחנו חיים במציאות איומה. אני כל הזמן חושבת מתי מישהו ייתן את הדין על פשעים נגד האנשות שבוצעו ומבוצעים. אני הולכת לגרמניה ופוגשת שם רעיונות שמדברים אלי. הרעיון שאפשר לחיות עם אשמה למשל. מתקיימת שם פעילות תרבותית ענפה סביב המזרח התיכון. ישראלים ופלסטינים. פעילות שקשורה להבנה שלהם שיש להם אחריות לזרימה של ההגירה הזו של היהודים לכאן ושל הפלסטינים החוצה.

אנחנו עדיין כותבים היסטוריה כמו שאנחנו רוצים אותה, היסטוריה אחרת. זה גם בגנאלוגיה של המלחמות שלנו: איך אנחנו תופסים אותן, איך אנחנו מתארים אותן. הקלות הזו של ההתגייסות לאקט אלים שיש לו כל כך הרבה השלכות על אנשים, במקרה של המלחמה האחרונה בלבנון על כמעט מיליון איש. אנחנו עוד כל כך רחוקים מפיוס והבנה של האחר. להכיר שיש אחר, להבין אותו. איך צעד אחרי צעד אנחנו מחמירים את המצב.

נורמה: מעניין המקום שאת נותנת ל"אחר" בעבודה שלך: הפליטים או התושבים מהכפר אלדוארה. נדמה לי שהם לא כל כך אחרים כבר, כיוון שהם חולקים איתך מקום. יש לך משהו משותף מאוד אינטימי אתם. הסרט הזה של הקיבוץ טומן בחובו, מבחינתך, גם את השידורים של הכפר אלדוארה.

שלומית: הקיבוץ והכפר קצת התמזגו

נורמה: והפכו להיות משהו שלך. יש לך כבר איזה דיבור קרוב עם הכפר. את חולקת עם הפליטים געגועים/ אהבה למקום מסוים, הקיבוץ/הכפר שזה שני מקומות שונים אבל גם אותו מקום.

שלומית: כן. אני אומרת - אם היה אפשר להכיל את אלדוארה היו מכילים גם אותי.

נורמה: היית רוצה לפגוש את הפליטים של אלדוארה?

שלומית: כן.

נורמה: ומה היית אומרת להם?

שלומית: הייתי אומרת להם שלום.



מתוך "סדק: כתב-עת לנכבה שכאן", גיליון 1 / מאי 2007, עמ' 92-99